

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Doç. Dr. Zikiriya JANDARBEK

Ben Zikiriya Zamanhanoglu Zhandarbek 1953 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Türkistan şehrinde doğdum. Ortaokulunu Türkistan şehrinde tamamladım. 1984 yılında Almatı şehrindeki Kazah Milli Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Arap dili bölümünden mezun oldum. 1984-1986 yılları arasında ortaokulda öğretmenlik yaptım. 1986-1993 arasında Hoca Ahmet Yesevi türbesinde Hoca Ahmet Yesevi hayatı ve Yeseviyye tarikatı ile ilgili ilmi araştırma yaptım. 1993 yılından bu güne kadar Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Üniversitesinde öğretmenlik yapıyorum. Şimdi ise Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde 'Kazak halkının manevi ve kültürel değerler ile Maturidi inancı arasındaki uyumluluk' adlı çalışma üzerinde stajerlik yapıyorum.

Kazak Halkının Geleneksel Dünya Görüşü İle İmâm Mâturîdî Akidesi Arasındaki Benzerlikler

Türkçeye Çeviren
Didar SHAUYENOV

Ülkemizin bağımsızlığına kavuşmasından sonra gerçekleşen Sovyet ideolojisini terk ediş ve demokratikleşme süreçleri bir yandan Kazakistan'ın komünist ideoloji tesirinden arınmasına katkı sağlarken, diğer yandan da manevi esaretin başka bir türüne geçiş yapmasına neden olmuştur. Manevi esaret aslında dışarıdan gelen dini grupların tesiri ile gerçekleşmiştir. Dışarıdan gelen çeşitli dini grupların mensupları Kazakların dini görüşleri ile bir bütünlük sağlayan kültürü ve gelenekleri yok sayarak, bunların İslamiyet'e aykırı olduğunu ispatlamaya çalışmışlar ve hala bu anlayışlarını devam ettirmektedirler. Özellikle de Vehhabi-Selefi grupların mensupları Kazak halkının geleneksel dini görüş esaslarına acımasızca saldırmaktadırlar. Kazak halkının dini anlayışında yer alan Peygamber, veliler ve ruh ile ilgili görüşleri Allah'a şirk koşmak, tevhit esaslarını yok saymak şeklinde değerlendirerek halkı bu tür inanışlardan kaçınmaya davet etmektedirler. Bunun yanı sıra onlar, Ehl-i Sünnet vecemaatçerisinde yer alan fıkhî mezhepler

ile bunların akidesini oluşturan İmâm Mâturîdî ve İmâm Eşârî'nin yollarını da yok saymaktadırlar. Onların bu çalışmaları başarısız da değildir. Günümüzde Kazak toplumunun belli bir kesiminin bu anlayışta olduğunu gizleyemez hale gelmiş bulunmaktayız. Bugün Kazakistan'da "mezhepsiz Müslümanlar" cemaatinin oluştuğuna şahit olmaktadır. Onlar, Kazak halkının gelenek-göreneği ile kültürünü kabul etmemektedirler. Bu sürecin bu şekilde devam etmesi halinde ilerleyen zamanlarda Kazak halkının parçalanmasına neden olabilecek bir etkene dönüşeceğinden hiç şüphem yoktur. Dolayısıyla bugün Vehhabi-Selefi zümrenin olumsuz etkisi durdurulmazsa yarın geç olacağı kesindir. Kazak halkının geleneksel dini birikimi esasında onların bu yıkıcı çalışmalarına karşı durabilecek bir noktadadır. Fakat Kazak halkının geleneksel dini müktesebatı ile gerçek İslam arasındaki bağlantı zayıflamış veya unutulmuştur. Özellikle bu durum Kazak halkının İslami akide esaslarıyla ilgili tartışmalarda ortaya daha açık bir şekilde çıkmaktadır. Dolayısıyla Kazak halkının dini anlayış esasları ile İslamiyet'in dini esasları arasındaki bağlantıları yeniden yapılandırmanın gerektiği gündeme alınmış durumdadır. Bu esasların Ebu Hanife'nin kurduğu fıkıh okulu ve bu mezhebin akidesini oluşturan İmâm Mâturîdî ekolüyle sıkı bir bağlantı içerisinde geliştiği şüphesizdir.

Örneğin, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar iman şartlarını küçük çocukların şuurlarına yerleştirmede kullanılan yöntemler buna bir delildir:

Dinin nedir?

İslam.

Kitabın nedir?

Kur'an-ı Kerim.

Kimin kulusun?

Allah'ın kuluyum.

Kimin torunusun?

Âdem Ata ve Hava Ananın torunuyum.

Kimin kavmindensin?

Hz. İbrahim Peygamberin kavmindenim.

Kimin ümmetindensin?

Hz. Muhammed Peygamberin ümmetindenim.

Kimin dostusun?

Dört şadyarın¹ dostuyum.

Kimin mezhebindensin?

İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin mezhebindenim.

Kimin inancındasın?

Ebu Mansur Mâturîdî inancındayım.

Kimin silsilesindensin?

Hz. Sultan Hoca Ahmet Yesevi silsilesindenim.²

Bu maddeleri her Kazak kendi neslinin şuuruna yerleştirmiş, atalar ve nineler torunlarına söyleyerek onların beyinlerine işlemiştir. Dini destanlar ile nasihat veren şiirlerde ise İslam esaslarının halkın şuuruna uygun bir biçimde aktarıldığını görürüz. 20. yüzyılın ortalarına kadar yaşayan Balmuhammed Balkıbayulı'nın "Münkir ve Nenkir'e bendenin verdiği cevabı" adlı nasihat şiirinde İslam dininin esaslarının nasıl ele alındığını görmekteyiz:

On sekiz bin âlemi,
Rabbim Allah yaratmış.
Dinim İslam dinidir,
Resul halka anlatmış.

Peygamberim Muhammed,
Araplardan çıkmıştır.

.....
Mezhebindeyim (İmam) Azamın,
Nura dolsun mezarı.
Sabit oğlu Numan'ın,
Şehri, yeri, sokağı.
Dört mezhebin ulusu,
Dinin meşhur erleridir.³

Buna benzer dini şiir, yır ve destanlar Kazak bozkırlarında çok yaygındır. Kazak halkının bu tür nasihat veren şiir ve destanların tesiriyle gelişen dini anlayışlarının sağlam esaslara dayanarak oluştuğu gözlenmektedir. Bazı eserlerde Ebu Hanife ve İmâm Mâturîdî'nin fikirlerinin büyük ustalıklarla kullanıldığını görmek mümkündür. Ebu Hanife ve İmâm Mâturîdî'nin tutumları ile Kazak halkının din ve dünya görüşünü esas alan edebiyat eserlerini karşılaştırdığımızda buna şahit oluruz. Şimdi ise Hanefi mezhebi ve Mâturîdî akidesinin Kazak halkının geleneksel din algısı ile bağlantısının hangi boyutlarda olduğunu ele alalım.

Ebu Hanife - Allah ondan razı olsun -El Fıkhü'l Ekber adlı eserinde şöyle der: "Tevhidin esası ve ona olan inancın doğru olması için bir insanın şunları söylemesi gerekir: Ben Allah-ü Teâlâ'ya, O'nun (yarattığı) meleklerine, kitaplarına, (gönderdiği) Peygamberlerine, ahir zamanın (hak) olacağına, kaderin, hayır ve şerrin Allah-ü Teâlâ'dan geldiğine, öldükten sonra tekrar dirilmeye (tam) iman getirdim. Ve hesap gününü, mizan terazisinin, cennet ve cehennem, Sırat Köprüsü'nün var olduğunu doğruluyorum."⁴Bu inanç esaslarının Kazak halkının dini görüşünde nasıl yer aldığını Maşhür Jüsip Köpepev'in şu mısralarında görmek mümkündür:

Ortağı yok, takdir, Bir Allah
Anne -babası ve çoluk çocuğu yok,
Doğmamış ve doğurulmamıştır,
Bu şekildedir Kuran sözü Kul hüve Allah.

Dünyada hiç kimse onunla denk değildi,
Kendisinin kusurundan kaim olan.
Hiçbir şeye benzemez, emsali yok,
Benzemez hiçbir şey de ona.⁵

Bu satırlar Ebu Hanife'nin -Allah ondan razı olsun-
Tevhit hakkındaki görüşleriyle tamamıyla örtüşmek-
tedir. Bunun yanı sıra yazarın Allah'ın sıfatlarını da
dile getirdiğini görmekteyiz.

Bunları Abıl Tilevulı kendi eserinde şu şekilde ta-
mamlamaktadır:

Allah'ın inanıyoruz Bir'liğine,
Acıyoruz gönlümüzün kirliliğine.
"Allah'ın Bir, Kur'an'ın hak" olduğunu bilmezse,
Gafildir o bendenin hayatı da.

Allah'ın atası yok, anası da,
Kendisiyle birlikte doğduğu ağabeyi de.
Yaradan cümle canı bir kendisi,
Hiç kimsenin buna yok itirazı.

Şaşkınlım Allah'ın ustalığına,
Bendenin akli ermez öleceğine.
Tüm canlar "ne ol" dersin o olur,
Hak Kâmildir, bendesinin kabulleneceğine.⁶

Bu mısralarda Ebu Hanife'nin -Allah ondan razı ol-
sun- Tevhit ve Allah'ın Birliği ile ilgili görüşleri ek-
siksiz bir şekilde yer almakla birlikte kader konusu
da ele alınmıştır. Bu satırların bir yandan Ebu Hani-
fe'nin görüşlerini Kazakların şuuruna uygun bir bi-
çimde anlattığını, diğer yandan da Kur'an'daki İh-
las Suresi'nde geçen "Allah Birdir. Allah ebedidir"
(112: 1, 2) ayet-i kerimesine bir açıklama getirdiğini
görmekteyiz. Bununla birlikte O, "Göklerin ve yerin
mülkü O'nundur. O, diriltir, öldürür, O, her şeye ka-
dirdir. O, ilk ve sondur; görünen ve görünmeyendir.
Hem O her şeyi bilendir!" (Hadid, 57: 2-3) ayet-i ke-
rimelerinde geçen Allah'ın Kadim sıfatını da vurgu-
ladığını görmek mümkündür.

Sır Süley'i Şegebay Bektasulı'nın Kalcan Ahun'a⁸ söy-
lediği şiirinde Tanrı'nın, yarattığı insanın doğru yolda
yürmesi için insana ne kadar şefkatli ve merhametli
olduğu şu şekilde tasvir edilmektedir:

İyesi⁹ küllü âlemin pak-i Samed
Kur'an'da bir ismin de Ahad.

Bismillah adın ulu bi-faravan,
Yazamadan kalem ucu kırılıyor.

Yarattın iki dünyayı kudretinle,
Getirdin bu fani dünyaya ne gayri zat.
Gerçek padişah sensin hiç şüphesiz,
Senin gözetiminde tüm mahlûkat.

Bildirdin varlığını, gösterdin yol,
Zebur ve İncil, Kur'an ve Tevrat.
Eline Mustafa'nın geldi Kur'an,
Müslümanlığı tüm dünyaya etmiş ilan.¹⁰

Genel olarak Allah-u Teâla'nın ululuğu ve sonsuz-
luğu, kudreti ve tüm sıfatları Kazak ozan şairlerinin
eserlerinde ele alınmış ve bu eserlerin tamamı hal-
kın gönlüne hitap etmiş, Kazakların manevi birliği-
nin oluşmasında sonsuz katkı sağlamıştır.

Kazak halkının dini tanımının temel esaslarından
biri olan Hz. Muhammed (s.a.v.) figürü Kazak ozan
ve şairleri¹¹ tarafından oldukça genişolarak ele alın-
mıştır. Bu durum Hz. Peygamber'in insanlık tari-
hindeki rolünün ne kadar büyük olduğunu göster-
mektedir. Bununla birlikte bu destan ve şiirlerdeki
Peygamber figürünün Kur'an ayetlerinde geçen içe-
rikle tam örtüştüğünü söylersek bu bir mübalağa ol-
maz. Örneğin O, Şadi Töre Jangirulu'nun "Nazım Si-
yar Şarif" adlı destanında şu şekilde ele alınmıştır:

On sekiz bin âlemden evvel,
Yarattı Allah Peygamber nurunu.
Evela Cabbar Allah nurum dedi,
Hakkındahadis buna delil oldu

Gök, Yer, Arş, Kürsü ve küllü âlem,
Sığırdı tamamına cennet ve cehennem
O nurun faziletinden peyda oldu,
Yaratılan on sekiz bin âlem.¹²

Şair Şadi'nin bu sözleri kendi fikri değil, Kur'an ayet-
lerini esas alan temel sözlerdir. Kur'an-ı Kerim'de
Enbiya süresi 107. ayette şöyle denilmektedir: "(Re-
sulüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gön-
derdik." Peygamberin (sav) "Seni yaratmasaydım, tüm
dünyayı yaratmazdım" şeklinde hadis-i şerifi vardır.
Bu söz tüm şair ve ozanlarca ortak ve tümünün de
Hz. Muhammed'i tüm mahlûkattan üstün saydığı-
nın göstergesidir. Şadi Töre Jangirulu'nun yazdıkları-
nın Şal Akın'ın, yani Tileuke Kulekeulü'nün eserinde
az çok farklı bir şekilde tekrarlandığına şahit oluruz:

Yaratan Muhammed'in nurunu Kuday¹³,
Âlemden on sekiz bin önce Kuday.

Kendi kandaşını kendine dost ederek,
Bundan fazla sever mi kulunu Kuday?

Evvela Kuday Peygamber nurunu yaratmış,
On sekiz bin âlemden önce yaratmış.
Nurundan iki damla nur alarak,
İki damla nurdan ay ve güneşi yaratmış.

Sekiz cennet, büyüğü “devir zeyl”dir,
Kuday isteyerek davet ederse herkes gider.
En küçük cennetin adı “ma-u devir”dir,
Orda yer varsa bize o da olur,
Bakarsa Enes, Ahmed yakınlarına.¹⁴

Kazak halkının geleneksel dini tanımında Hz. Muhammed ebedi bir şahsiyettir. Yukarıda dile getirilen mısralar buna birer delildir. Burada bir hususun daha ifade edilmesi gerekmektedir. Hem Ebu Hanife, hem İmâm Mâturîdî ve hem de Nesefî Hz. Muhammed’i son peygamber, hatemül-enbiya olarak bilirler. Dolayısıyla Kazak ozan şairlerindeki Peygamber figürü, Kazak halkının dini tanımındaki farklılığı veya özelliği ifade etmektedir dersek yanılmış olmayız. Bu özellik veya farklılığın Kazak halkının Vehhabi-Selefi telkinlere karşı çıkmasına neden olduğunu söylemek de mümkündür. 2009 yılında Vehhabilerin etkisi altında olan “Asıl Arna” TV kanalı “Allah’a şirk koşan yolunu kaybeder” adlı bir yayın yaptı. Bu program esnasında sunucuların Kelime-i Şehadet ile ilgili söyledikleri şu sözler onların gerçek yüzlerini gösterdi. Sunucular “La İlaha illallah” dememiz gerektiğini, “Muhammed Allah’ın resulüdür” kelimesini eklersek Allah’a şirk koşmuş olacağımızı söyledi. Bunu seyreden halk Vehhabilerin gerçekten kim olduğunu ve gerçek amaçlarını anlamaya başladı.

Kazak halkının geleneksel dini dünya görüşünün esaslarını Hoca Ahmet Yesevi’nin temelini attığı tasavvuf geleneği oluşturduğundan Kazak bozkırlarında evliaların büyük bir etkiye sahip olduğu bir gerçektir. Bunun yanı sıra Hz. Muhammed ve Ahmet Yesevi arasındaki manevi bağlantı Türk halkları arasında Yesevi’nin temelini attığı tarikat vasıtasıyla İslamiyet’in yayılmasına katkı sağlayan temel bir güce dönüştü. Bu manevi bağlantı meselesi Kazak ozan ve şairlerinin eserlerinde de geniş olarak yer almış bir konudur. Bu bağlantı şiirlerde şu şekilde yer almaktadır:

Enbiyaların sonu
Hak Resulü Muhammed
Efdalı fazla nur alan
Ardından gelen dört imam
Şeriat yolunu gözetin.

Tüm pirlerin başkanı
Hoca Ahmet Yesevi
Türkistan’da yaşamış
Bayrağında halk gecelemiş.¹⁵

Demek ki, Hoca Ahmet Yesevi İslamiyet’i Türkler arasında yayan, Hz. Muhammed’in yolunu devam ettiren kişidir. Dolayısıyla Yesevi, Hz. Muhammed’den sonra gelen en kutsal şahıs olarak kabul edilmiştir. Hoca Ahmet Yesevi’nin bu tanıma ne kadar layık olduğunu, onun İslam âlemine, Türk yurduna yaptığı hizmetlerinin ne kadar büyük olduğunu ise ancak onun eserlerini tetkik ettiğimizde anlayabiliriz. Tabi ki bu makale çerçevesinde meseleyi detaylı olarak ele almamız mümkün değildir. Sadece bir hikmetinden alıntı yaparak onun temel istikametinin hangi konulara yöneldiği ve onun Türk toplumunda ne kadar etkili olduğu üzerinde duracağız. Yesevi 62. Hikmet’inde şöyle der:

Hikmet ile evvel adam din bar ayladı,
On sekiz bin kamuğ âlem hayran erur.
“Kalu bala” diyen kullar üleş aldı,
Sukut eden kulların dini param parça olur.

Hak Teâla imanı verdi bize,
Evvil Mustafa Resulü verdi bize.
Durud edersek kuvvet verir dinimize,
Eğer yoksa yaptıklarım yok olur.¹⁶

Bu hikmetlerde iman olmadıkça, daha doğrusu iman tam ve kâmil olmadıkça insanoğlunun yaptıklarının yerle bir olacağı, imanın tüm ibadetlerden üstün olması gerektiği vurgulanmaktadır. Yesevi dindeki en önemli meselenin iman olduğuna halkı inandırabilmiştir.

Türk halkları, Kazak bozkırları bugüne kadar bu yoldan çıkmadan yürümüştür. Buna pek çok Kazak düşünürlerinin eserlerini misal gösterebiliriz. Aralbay Ongarbekulı’nın şu aşağıdaki şiiri buna bir delildir:

Allah’ı nurla kaplayan,
Görürsün Hakkın cemalini.
Sağlam olursa imanın,
Bulaşmadan dünya pisliğine.

Pislik bulaşmazsa gönlüne,
Sahip çıkarsan dinine-
Yumurta gibi bembeyaz.

Cebbar Hak seni beğenir,
Zikir yaparak yalvarsan.
Cemaat seni beğenir,
Fikir üreterek hareket etsen.

Bundan iyi amel yoktur,
Tüm dünyadan ararsan.
Bunlara sahip çık,
Ahireti düşünüyorsan.

Medine’de Muhammed,
Türkistan’da Hoca Ahmed.
Mañgıstau’da¹⁷ pir Beket,
Onlardan sor inanmıyorsan!
Yaptığın kahramanlık odur,
Ağzına haram lokma almazsan.¹⁸

Ünlü Kazak yazarı ve şairi Abay’ın eserlerinde iman konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Abay kendi şiirinde şöyle der:

Allah diyen söz hafif,
Ağız Allah’a götüren yol değil.
Hırslı kalp, gerçek gönül,
Başkası Hakka lazım değil.¹⁹

Abay bu şiirinde Allah’ı kalple tanımadan insanın Müslüman olamayacağını söyleyerek insanları uyarılmaktadır. Şu aşağıdaki şiirinde ise imanın dinde ne kadar önemli olduğuna açıklama getirmiştir:

Sevgi ile yaratan insanoğlunu,
Sen de sev o Allah’ı candan ötürü.
Tüm insanlığı sev kardeşim de,
Ve Hak yolu diye adaleti.

Bu üç sevgi oluyor iman-ı gül
İmanın aslı diyerek sen tahkik bil.
Üçünü de düşün ve tetkik et,
Hatta başını feda et, sadece malını değil.

Din budur, düşünürsen taat ta budur,
İki dünyada bu tasdik Hakkın dostu.
Bunları bozan üç şey var:
Kâr, övünme ve taklittir, bunlardan sakın.

Baş yukarıda yaratılmıştır, boğaz aşağıda,
Baksana, tüm vucüt bir nizam içerisinde.
İşin başı tertibi bilmektir,
İmanı tanımayan taati kabul etmem.

Allah paktır ezelden, Peygamber hak.
Müminsen sen de öğren öyle olmayı.
Kur’an gerçektir, Allah’ın kelimadır o,
Te’vilin bilecek bilgin azdır.

Allah’ın, Peygamberin yolundayız,
İman varken niyetimiz bozulmaz.

Kâr, övünme ve taklit şeytanın işidir,
Hani bizim nefse hâkim olduğumuz?

Müminsen ilk önce imanın olsun,
Bendesine imanın kendisi yol gösterir.
Gerçekten inan ve temiz düşün imanı,
Münafık da namaz kılar, çünkü o melundur.

Allah içindeki sırrı bilir,
İnsanları kasten günahla suçlama.
Gerçeklere karşı çıkararak tartışma mümin isen,
Söylendi, düşün, insanlığını kaybetme!²⁰

Abay’ın kaleminden çıkan bu mısraları Kazak Müslümanlığının temel dayanağı dersek yanılmayız. İmanın güçlülüğü hem Abay için, hem tüm Kazak halkı için de İslamiyet’in temel şartıdır. İmansız yapılan ibadeti Kazaklar hiçbir zaman makbul görmemiştir. Bu temel esası oluşturan ve Türk evlatlarının şuruna yerleştiren Yesevi atamız idi. Onun hayattan göçmesinin üzerinden 850 yıl geçse de Kazak halkı bu temel esastan ayrılmadı. En önemlisi de Hoca Ahmed Yesevi yolunun temel dayanağının Ebu Hanife Numan bin Sabit’in “Fikhü’l Ekber”i ile İmâm Mâturidî’nin “Tevhit” adlı eserleri olduğunu görüyoruz. Bunları esas alarak Kazak halkının milli özellikleri, gelenek-görenekleri ve örf-adetleri şekillenmiştir. Bunların hiçbiri İslam’ın temel şartlarına aykırı değildir. Dolayısıyla Kazakların örf ve adetlerinin, milli hassasiyetlerinin İslam’a aykırı olduğunu iddia etmek, Vehhabilerin ortaya koyduğu bir çarpıtma ve iftiradan başka bir şey değildir.

Kazaklarda dini gelenek-göreneklerin içerisinde yer alan geleneklerden biri de evliyaların kabirlerini ziyaret etmektir. Bu asırlar boyunca süregelen geleneklerden biridir. Bu konuya Kazak destanlarında geniş olarak yer verilmiştir. Örneğin, “Kobilandı Batır” ve “Alpamıs Batır” destanlarında kahramanların ebeveynleri Yaradan’dan çocuk isteyerek evliyaların mezarlarını ziyaret ederler. Evliya Baba Tüküti Şaştı Aziz’in²¹ mezarının başına gelirler. Evliya onların rüyalarına girerek Yaradan’ın onlara bir erkek çocuk ve bir kız çocuğu hediye ettiğini söyler. Ayrıca tüm evliyalar Allah’ın huzuruna vararak bu miskinlerin dileklerinin kabul edilmesi için Yaradan’a yalvardılar der ve onların dileklerini de Allah’ın kabul ettiğini söyler. Halk bu geleneği ateizm döneminde de devam ettirmiştir. Örneğin tüm Orta Asya’dan Türkistan’a, Hoca Ahmet Yesevi atamızın mezarına her sene yüzbinlerce insan ziyarete gelirdi. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Vehhabilerin ajitasyonları arttırdığı

yıllarda ziyaretçi sayısının 150 bin kişiye kadar düşüğünü kendi gözlerimizle gördük. Bu gelenek İslam'a aykırı mıydı? Hayır. Evliyalara hakkında Kur'an ayetlerinin bulunduğunu dinden haberi olan herkes biliyor. Mâturîdî akidesinde evliyaların dışlanmadığı, evliyaların belli bir rolü olduğu söylenmektedir. Yesevi tarikatının tarihini araştıran bir bilim adamı olarak evliyaların Türk halklarının manevi birliği için nasıl mücadele verdiklerini tarihi veriler ışığında ispatlayabilirim. Bu nedenle evliyalara karşı çıkmayı Türk halklarının manevi varlığına, geleceklerine karşı çıkmak olarak anlamak gerekir.

İnsanın ölümünden sonra gerçekleştirilen bir takım geleneklerin İslam dinine aykırı olmadığı İmâm Mâturîdî'nin öğrencisi Ebu Hafız Nasafî'nin eserlerinde de dile getirilmiştir. O, "vefat eden kişilere insanların Kur'an okutması, sadaka vermesi faydalıdır. Allah Teala dua ve dileklerini kabul edecektir" diyor.²²

Peygamberimizin "İnsan öldükten sonra üç amelinden başkası tamamıyla durur. Birincisi, hayattayken verdiği sadaka; İkincisi, halkın ihtiyacını karşılayan ilmi ve üçüncüsü de öldükten sonra arkasından dua eden imanlı oğlu"²³ hadisi doğrultusunda Kazak halkı tarafından kişi vefatından sonra gerçekleştirilen tüm geleneklerin İslamiyet ile tam olarak örtüştüğünü görmekteyiz. Demek ki Kazak halkının diğer gelenekleri de İslamiyet ile bağlantılı olarak şekillenmiştir.

Sonuç olarak, Kazak halkının geleneksel din tanımının ve bunu esas alarak şekillenen gelenek ve göreneklerinin İslam esasları çerçevesinde oluştuğunu elden geldiğince ortaya koymaya çalıştık. Fakat biz tamamıyla Kazak halkının geleneksel din ve dünya görüşü ile İmâm Mâturîdî'nin akidesi arasındaki bağlantıyı tüm boyutlarıyla ortaya koyduğumuzu iddia etmiyoruz. Bu konunun gelecekte yapılacak çalışmalarda ayrıntılı olarak ele alınacağına inanıyoruz.

Dipnotlar

- 1 Çev. Dört şadyar: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir.
- 2 **Aliden Eposqa Deyin. Otbası Hrestomatiyası**, düzenleyen: Kerimbay, S., Nabi, A., Tölegen, M., "Orhon" Yay., Almatı, 2013, s.165.
- 3 Balkıbayulı, Balmagambet, **Eki Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı**, Derleyen: İgisin, K., C. 1, Alaş Yay., Almatı 2005, s.97.
- 4 Ebu Hanife Numan İbn Sabit, **El Fikhü'l Ekber**, hazırlayan: Seypolla Mollakanagatılı, Gis-Print Yay., Almatı 2012, s.11.
- 5 Maşhür Jüsip Köpeyulı, **Köp Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı**, Derleyen: E. Jüsipov, C. 1, Alaş Yay., Almatı 2003, s.165.
- 6 **Til Tanbalı Adaydın Akındarı**, 1. Kitap (18. Yy. ve 19. Yy'ın 60'lı yıllarına kadar dünyaya gelen Mangıstau akın-jıraularının (ozan ve şairler) eserleri), Jazuşı Yay., Almatı 2006, s. 27.
- 7 Çev. "Sır" Sırderya nehri bölgesi, "Süley" tarikatın önde gelen simalarındandır. Seyr-i sülükten gelmektedir.
- 8 Çev.: "Ahun" Orta Asya'da resmi dini kurumun başkanıdır.
- 9 Çev.: İye sahip anlamındadır.
- 10 **Ölen, Tolǵau, Arnaular, Dastandar, Poemalar**, derleyen: Tınışbek Dayrabay, Arıs Yay., Almatı 2007, s. 41.
- 11 Çev. "Akın" (şair) ve "Cırau" ("yır" söyleyen adam)
- 12 Şadi Jangırulı, **Ahual Kıyamet**, Alaş Yay., Almatı 2005, s. 21.
- 13 Çev. Kuday Farsça "Hüda" kelimesinden gelmektedir. Ancak Orta Asya'da Allah kelimesi ile aynı anlamındadır.
- 14 Şal Akın, **Ölender Zertteu derekter**, derleyen: Galım Kadıralıulı, Arıs Yay., Almatı 2003, s. 96.
- 15 Jangıbilulı, S., **Amanat: Ölen-Tolǵaular, Jır-Dastandar**, Er-Daulet Yay., Almatı 1996, s. 260.
- 16 Hoca Ahmet Yesevi, **Divan-ı Hikmet** (Audarma, transkripsya, matın, sözdik), Turan Yay., Türkistan 2010, s.72.
- 17 Çev.Batı Kazakistan'daki bir il.
- 18 **Til Tanbalı Adaydın Akındarı**, 1. Kitap (18. yüzyılın ve 19. yüzyılın 60'lı yıllarına kadar dünyaya gelen Mangıstau akın-jıraularının (ozan ve şairler) eserleri), Jazuşı Yay., Almatı 2006, s.344.
- 19 Abay, **Eki Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı**, 1. Tom, Jazuşı Yay., Almatı 2006, s.31.
- 20 Abay, **Eki Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı**, 1. Tom, Jazuşı Yay., Almatı 2006, s.113.
- 21 Çev.: Kaynaklarda Baba Tuklas olarak da geçer. Türbesi Güney Kazakistan eyaletindedir.
- 22 Abd al-Malik Saadi, **İslamskoe Verouçenie**, s. 216.
- 23 A.g.e.

Kaynaklar:

- Abay, **Eki Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı**, 1. Tom, Jazuşı Yay., Almatı 2006, 296 s.
Abd al-Malik Saadi, **İslamskoe Verouçenie**.
Aliden Eposqa Deyin. Otbası Hrestomatiyası, düzenleyen: Kerimbay, S., Nabi, A., Tölegen, M., "Orhon" Yay., Almatı, 2013, 329 s.

ULUSLARARASI İMÂM MÂTURİDÎ SEMPOZYUMU

- Balkıbayulı, Balmagambet, Eki Tomdık Şığarmalar Jınağı, Derleyen: İgisin, K., C. 1, Alaş Yay., Almatı 2005, 288 s.
- Ebu Hanife Numan İbn Sabit, El Fikhü'l Ekber, hazırlayan: Seypolla Mollakanagatılı, Gis-Print Yay., Almatı 2012, 25 s.
- Hoca Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet (Audarma, transkripsya, matın, sözdik), Turan Yay., Türkistan 2010, 400 s.
- Janğabilulı, S., Amanat: Ölen-Tolgaular, Jır-Dastandar, Er-Daulet Yay., Almatı 1996, 386 s.
- Maşhür Jüsip Köpeyulı, Köp Tomdık Şığarmalar Jınağı, Derleyen: E. Jüsipov, C. 1, Alaş Yay., Almatı 2003, 421 s.
- Şadi Jangirulı, Ahual Kıyamet, Alaş Yay., Almatı 2005, 400 s.
- Şal Akın, Ölender. Zertteu derekter, derleyen: Galım Kadiralıulı, Arıs Yay., Almatı 2003, 200 s.
- Şegebay men Alibek Akındar (Ölen, Tolğau, Arnaular, Dastandar, Poemalar), derleyen: Tınışbek Dayrabay, Arıs Yay., Almatı 2007, 232 s.
- Til Tanbalı Adaydın Akındarı, 1. Kitap (18. Yy. ve 19. Yy'ın 60'lı yıllarına kadar dünyaya gelen Mangıstau akın-jirauların (ozan ve şairler) eserleri), Jazuşı Yay., Almatı 2006, 528 s.
- Til Tanbalı Adaydın Akındarı, 1. Kitap (18. Yy. ve 19. Yy'ın 60'lı yıllarına kadar dünyaya gelen Mangıstau akın-jirauların (ozan ve şairler) eserleri), Jazuşı Yay., Almatı 2006, 528 s.